

Aktør eller kulisse?

Båten si rolle på kystmuséa

Åresang

*Gje mæ lov tel å ro
Tel å sette ut båten med bankanes blo.
Te å sønge førr fjorda og fjærstein og tang
en åresang.*

*Gje mæ lov tel å ro
tel å helse med hainna mot harpestemt flo
tel å hente av storjupta enndå en klang
en åresang.*

Arvid Hansen

Eksamensoppgave Modul [KUVI 202](#)

[UIB](#) hausten 2001

Elisa Kolle, Gunhild Rikstad, Erika Søfting og Kjell Magnus Økland

Innholdsliste

s 3 Innleiing

s 4 Kystmuseet i Øygarden – eit økomuseum

s 6 Båt på museum

Vern eller formidling – konflikt?

Musealisering av gjenstanden

Autentisitet

Kjensla av det ekte...

s 10 Oppleving og formidling

Handlingsboren kunnskap

Kroppslig erfaring som formidling

Å oppleva historia...

s 13 Undervisningsopplegget – den praktiske gjennomføringa

Innledning

Forarbeid for skoleklassen

Forarbeid for muséet

Men hva med sikkerheten da?

Tidsplan

s 20 I naustet

s 21 I støa

s 22 På fiskeplassen

s 23 Tilbake på land

s 24 Matlaging

s 25 Røde tråder underveis

Praktiske råd

s 26 Avslutning

s 28 Tilslutt

Kvar kan eg som lærar få vita meir?

Om forfattarane

Tilbakemelding

s 30 Kjeldeliste

Skriftlege kjelder

Munnlege kjelder

Biletkjelder

Innleiing

*Han såg ut på det bårute havet
Det var ruskut å leggja utpå
Men der leikade fisk nedi kavet
Og den leiken den vilde han sjåⁱ*

På kulturvitskap mellomfag hausten 2001, modul for kulturfagleg formidling, fekk me i oppgåve å lage ei prosjektoppgåve med tilknytning til Kystmuséet i Øygarden. Me var fire stykker på mellomfaget som ikkje kjente kvarandre frå før, men som etterkvart fann ut at me hadde ei felles interesse; tradisjonsbåtar. Me var alle opptekne av at båten burde bli brukt, og me ynskte å bruke denne oppgåva til å sette fokus på bruk av tradisjonsbåt på museum. På museet i Øygarden møtte me det me så ofte før hadde sett; eit kystmuseum som ikkje brukte tradisjonsbåtar aktivt i formidlinga. Me møtte båten i utstillinga og i naustet, men ikkje i bruk på sjøen. Derfor ville me nytta høvet til å lage eit opplegg for bruk av båt på museum.

Me i gruppa er alle vane med å bruke gamle og tradisjonelle båtar, frå kvar sin del av kysten. Det treng ikkje å vere så vanskeleg å ta i bruk båten, etter vår meining. I museumssamanheng møter ein ofte på ein del problem i forhold til bruk av båt. Men me meiner det er viktig å formidle båten si historie på fleire vis, og at å aktivt bruke båten er ein viktig del av formidlinga av vår kystkultur. I oppgåva søker me å grunnkje dette synet.

Me har sett på en del teoretiske problemstillingar omkring båt på museum. Kva problem kan oppstå ved bruk av gamle båtar? Er det forsvarleg å bruke museumsgjenstandar? Er det nødvendig at båten er gamal? Kva skjer med båten når han hamnar på museum? Så kjem vi inn på kvifor me meiner at båten bør brukast. Gjennom omgrep som handlingsboren kunnskap og kroppsleg erfaring, vil me grunnkje kvifor me meiner sjølve bruken av båten er ein viktig del av vernet av kulturarven. I oppgåva sin andre del har me laga eit utkast til korleis bruk av båt på museum kan gjerast reint praktisk. Me har laga eit undervisningsopplegg for mellomtrinnet på grunnskulen. Me trur at dette opplegget med litt justering kan brukast for andre målgrupper og på dei fleste kystmuséa. Me vil understreke at dette opplegget er ei oppgåve i modulen kulturfagleg formidling og når me då tek utgangspunkt i båt på museum vert det med fokus på nettopp formidlingsarbeid. Sjølv sagt finst det mange relevante problemstillingar knytt til områda vern, dokumentasjon og forskning som også er ein viktig del av museet sine oppgåver, men dei vil ikkje me gå i djupna på her.

Kystmuséet i Øygarden - eit økomuseum

*Han såg ut på dei steinutte strender,
det var ingen som der hadde bygt.
"Lat oss ryddja og byggja oss grender,
og so eiga me rudningen trygt." ii*

Kystmuséet i Øygarden vart opna i 1996. Museumsbygningen ligg ved Ovågen på øya Oen i Øygarden kommune vest for Bergen. Muséet er oppteken av samanhengen mellom kultur og natur, miljøtilhøve, samfunnsutvikling og dokumentasjon av fortid og samtid i kystregionen.

Kystmuséet i Øygarden definerar seg sjølv som eit økomuseum. Men kva er eigentleg eit økomuseum? Omgrepet kom til på slutten av 60-tallet, og representerte ei endring i synet på kva eit museum kan vere. Økomuséet skal være ein integrert, og ikkje minst aktiv, del av eit lokalsamfunn.

Ein av dei sentrale tankene bak økomuséet er at det skal bevare gjenstandar, landskap og andre kulturminner der dei er, og ikkje som del av ei sentralisert samling. *"Kulturminner oppbevares på stedet, i sitt miljø, og helst i bruk; dette gjelder også gjenstander som, så langt dette lar seg gjøre i praksis, blir oppbevart hos folk som eier dem."* (Gjestrum og Maure 1988:27) På muséet i Øygarden har ein langt på veg følgd opp denne tanken. Mange av muséet sine bygningar står utanfor museumsområdet, og kan oppsøkjast av publikum der dei står, i sitt opphavlege miljø. Muséet har lagt opp "kulturløyper" der ein kan vitje kvernhus, Hjelme gamle kyrkje, eller sjøhusa i Herdlevær. *"Med "vern gjennom bruk" perspektivet får de besøkende mulighet til selv å delta og bruke muséets gjenstander, samtidig som som de blir på sitt naturlige sted, desentralisert og ikke oppbevart i et magasin."* (Bull 1997:54)

Men eit kulturminne, eller gjenstand om du vil, som ikkje får opplevast i sitt opphavlege miljø, er båten. På kystmuséet i Øygarden har ein samla ein god del båtar. Ein er del av den faste utstillinga. Eit par av båtane ligg fortøyde ved muséet si brygge om sommaren. Resten av båtane ligg i naust heile året. Dette var noko me reagerte på då me vitja muséet. Ein trebåt som ikkje kjem på vatnet på fleire år, blir etterkvart ubrukeleg. I tillegg til dette meiner me at

naustet berre er ein liten del av båten sitt miljø. Båten var og er først og framst eit framkomstmiddel, og det er på sjøen båten kan opplevast i sitt rette element. Me meiner at eit økomuseum som har kysten som sitt felt burde vere oppteken av å formidla båten si historie gjennom å bruka han. Dette er også tanken ved muséet i Øygarden, i følgje Hege Sofie Bull, som har skrivne om muséet i si hovedfagsoppgåve i etnologi, *"Kystkulturen på museum i Øygarden og på Korpo"* (1997). Bull har intervjuet leiar i museumsnemnda i Øygarden, Ragnar Frotjold:

"Naustene blir stort sett brukt i den forstand at folk nå kan se hvordan disse var og hvordan de ble brukt. Me har også en idé om at i enkelte av disse naustmiljøene skal det være muligheter for folk å kunne låne en båt sånn at de kan komme seg litt ut på sjøen også. (...) Grunnidéen for muséet er jo et økomuseum." (Frotjold i Bull 1997:52)

Bull har skrivne om økomuseum i samband med Kystmuseet i Øygarden. Ho nemner tre omgrep som ho meiner er sentrale for økomuseumstanken. Desse er økologi, identitet og deltaking. Økologiomgrepet er her knytt både til natur og kultur: *"I et kultur-/humanøkologisk perspektiv er vekten lagt på samspillet og den gjensidige påvirkningen som finner sted mellom kulturformer/samfunnsstrukturer på den ene siden og miljø/omgivelser på den andre"* (Gjestrum og Maure (red.) i Bull 1997:23)

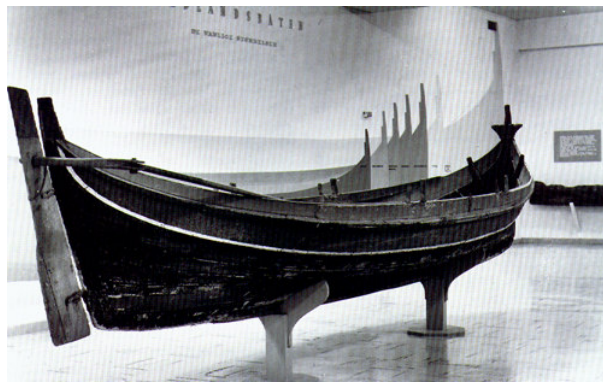
Omgrepa identitet og deltaking er nært knytte til dette kulturøkologiske perspektivet. Muséet skal skape identitet gjennom å synleggjere dei ovanfor nemnde prosessane av samspel og påvirkning, både i fortid og notid, og kanskje også framtid. Deltaking er også knytt til kulturøkologien. Muséet skal *"stimulere til egen aktivitet med utgangspunkt i eget miljø, og egen tradisjon."* (Bull 1997:24) Målet med dette er blant anna å bevisstgjere. Tanken er at gjennom å kjenne sitt eige miljø, og historia og tradisjonane i det området ein lever i, får ein betre forutsetningar for å vere med på å forme framtida.

Som økomuseum er med andre ord Kystmuséet i Øygarden eit museum der vår tanke om bruk av båt på museum passar spesielt godt inn i muséets rammer. *"Når det gjelder deltakelse har de som mål å få satt i stand de gamle båtene slik at de kan bruke dem som en del av muséets formidling. De skal brukes på sjøen, for eksempel skal unger kunne komme til muséet og fiske litt."* (Bull 1997:53)

Tanken vår er å vidareføra eit verdifullt perspektiv på kystkultur gjennom å ta i bruk gamle båtar i kombinasjon med ressurspersonar som formidlarar av tradisjon, kultur og dugleikar. Samspelet mellom havet og mennesket er essensielt for forståinga av kysten si historie. Gjennom sjølv å oppleve litt av dette samspelet i tradisjonelle båtar, kan ein få et nærare forhold til historia. Det kan også bidra til at ein føler at ein betre meistrar sitt eige miljø. Korleis vil framtida sjå ut dersom folk ved kysten gløymer korleis ein ferdast på havet uten plastskrog og diesel? Kva følgjer får det om meistringa av havet blir fullstendig avhengig av ressursar og industri ein ikkje har nokon makt over?

Båt på museum

*Og båten fortel ei soge
om sjøen i mang ein strabas.
Men aldri hadde han våga
å tru han sku stå der på stasⁱⁱⁱ*

Vern eller formidling – konflikt?

Kontrasten mellom tidlegare tider og våre dagar sine kystsamfunn er stor. Kvardagen har på mange måtar blitt lettare, me er ikkje lengre avhengige av båten eller den levevegen den gamle kystkulturen forutsette. Likevel meiner ein at det me legg i ordet kystkultur har verdi også i dag. Me har eigne kystmuséer, kystlag og kystkultursenter. Korleis vert så båten eksponert på museum i Noreg? Er han berre ein utstillingsgjenstand eller vert båten sin historie formidla også på andre måtar? Me gjorde ei lita undersøking, og spurde sju muséer om deira bruk av båten. Muséene er enten kystmuséer eller regionalmuséer ved kysten. Dei muséa me snakka med er Hordamuséet på Stend, Muséet Kystens Arv i Stadsbygd, Nordlandsmuséet i Bodø, Kystmuséet i Hvaler, Kystmuséet i Sør-Trøndelag, Kystmuséet i Nord-Trøndelag og Kystmuséet i Sogn og Fjordane.

Alle sju har båtar som ein del av samlinga si. Tre av muséa har småbåtar på vatnet. Tre andre har større båtar på vatnet som er i bruk. Eit museum har ingen båtar på vatnet, men samarbeider med kystlag og færinglag, slik at tradisjonelle båtar blir brukt ved muséet. To av muséa har gamle småbåtar i bruk som ein del av opplevinga og formidlinga. To andre er

involvert i bygging av kopiar av gamle båtar og/eller bygging av tradisjonelle båtar som skal nyttast ved muséet. To av muséa har ei klart definert haldning til at gamle båtar som takast hand om av muséet skal konserverast, og absolutt ikkje vere på vatnet eller i bruk.

Denne korte oppsummeringa viser at dei muséa me tok kontakt med har svært varierende syn på kva rolle båten skal ha. På eit av muséa me snakka med fekk me dette svaret på spørsmål om publikum kunne bruke båtene deira: *"Nei, er du gal! Ingen ansvarlege museumsmenneske ville tillate det. Ingen ved sine fulle fem ville latt vanlege folk ta hand om museumsgjenstandar!"* Me lar denne uttalinga stå for seg sjølv.

Dette var berre ei lita stikkprøve per telefon. Me har ikkje prioritert å sjå nøyre på det enkelte museum si faglege grunngjeving for sin bruk av båten, sjølv om det kunne vore spennande. Det me ville med denne undersøkinga var å lodde stemninga for korvidt muséer som har kysten sin kultur og historie som sitt felt, brukar båten på vatnet som ein del av si formidling. Det er naturlegvis behov for museer som konsentrerar seg om dokumentasjon, og tar vare på gamle båtar gjennom konservering. Men på museer som har vern gjennom bruk som ei målsetjing, meiner me det er viktig at ein opnar for bruk av båten i formidlinga. Utan å kritisere dei val som det enkelte museum har teke når det gjeld båten på muséet, vil me gjerne få komme med nokre tankar kring emnet.

Når det gjeld vern av båtar er det mange val å ta for det enkelte museum. Konflikten mellom å verne og formidle er vel for dei fleste museumsfolk eit velkjent problem. På bygdetun rundt om i landet fører aktiv bruk av bygningar mellom anna til at golv slitast ned. Etter kvart må delar av bygningane bytast ut, og før eller sidan er ikkje bygninga eit stabbur frå 1700-talet, men eit lappverk av nytt og gammalt. Skal unike kulturminner for ein kvar pris vernast for morgondagen, eller er det vel så viktig å gjere dei tilgjengelege slik at dei kan formidla historie i dag?

Musealisering av gjenstanden

Lat oss sjå på kva som skjer med båten når han hamnar på museum. Ofte kjem gamle bruksegenskapar og kvalitetar ved båten i bakgrunnen og andre eigenskapar vert viktige. Med "gamle" eigenskapar meinast her dei eigenskapane som ein var på jakt etter når båten vart bygd. Til dømes dersom båten skulle roast mykje laut han vera lettrodd og årene, toftene og avstanden mellom keipane laut vera tilpassa til den personen som skulle ro båten. Eller dersom båten skulle ha god lasteemne laut han vera stabil og ha god plass til lasta, noko som kunne gå utover kor lettrodd båten vart.

For å verta tekne inn i museumsvarmen er det nye kriterier som vert lagde til grunn, til dømes: alder, type, storleik og representativitet. I verste fall kan ein dermed oppleva å få ein båt som var lite brukstenleg til å stå som representant for båttypen på muséet, rett og slett ein dårleg båt som står utstilt på museum. Og når eit muséum tek hand om ein båt vert den som regel sett inn i eit naust eller inn i ei utstilling. Oftast sluttar ein i større eller mindre grad å gjera vølingsarbeid på båten, dette for å halda oppe aldersverdien, kjeldeverdien og autentisiteten.

Me meiner at det er betre om båten er i bruk

Dersom vernet av båten vert gjort ut i frå ein

For å verna båten ut i frå ein brukssamanheng heller enn ein utstillingssamanheng er det betre at båten er i bruk.

"Videre er det en velkjent sak at et fartøy som blir aktivt brukt og får løpende vedlikehold holder seg bedre enn et fartøy som står på land eller ligger i opplag." (Fartøyvern 1987 i Kielland 1994:10)

Også i publikum sine auge får båten andre funksjonar, fordi ein båt i ein ny kontekst vil få ei ny mening. Båten vert eit eksemplar, ein del av ei samling. Han vert redusert til eit døme på korleis det kunne vera, i staden for ein bruksgjenstand i seg sjølv. Ein færing som ligg i eit museumsnaust sender ut andre signal enn ein som blir rodd utetter fjorden.

Autentisitet

Eit anna aspekt ved dette vert om båtane på muséet er i brukande stand, om dei faktisk tåler ein tur på sjøen. Mange av båtane som muséa rår over i dag er ikkje i ein slik stand at dei kan brukast på sjøen. Er det viktig for formidlinga at båten er original? Walter Benjamin meiner at

kopiar i alle tilfelle ikkje kan måla seg med ein original, og argumenterar for originalgjenstanden sine fortrinn. Det å sjå originalgjenstanden framfor berre å bli fortalt eller å lese om han, er noko heilt spesielt, meiner han. Originalen sin *aura*, gjenstanden sin unike karakter og utstråling, kan ikkje erstattast: ”*Ett moment mangler selv ved den mest fullkomne reproduksjon: kunstverkets Her og Nå – dets unike eksistens på det sted hvor det befinner seg.*” (Benjamin i Mosaker 2000:54f)

Me trur at for publikum/skuleungane si skuld treng ikkje båten vera 150 år gammal. Men eit viktig moment er at båten skal vera bygd etter dei same handverksmessige prinsipp som var gjeldande for 150 år sidan. At båtene dermed er relativt nye, og i brukande stand gjer heile opplegget meir realistisk etter vår meining. Båtane ein brukte før var jo trass alt ikkje 150 år gamle den gong... Med brukande stand meiner me ein båt som er nokon lunde tett og som er forsvarleg tryggeligmessig og tenleg å bruka i ein slik samanheng. Dersom ein brukar ein 150 år gammal båt i dårleg stand vil det ikkje gje publikum eit realistisk inntrykk av korleis desse båtene verkeleg var når dei var i bruk.

Spørsmål knytt til tilhøvet mellom kopi og original er høgst relevant for museum. Sosiologen Ning Wang kaller dette “*objektrelatert tilnærming til autentisitet*” (Wang i Mosaker 2000:50). Det viktige er at gjenstanden er autentisk og ekte, eller at kopien som finst skal vera så nært den autentiske originalen som mogleg. Nærleiken til den originale gjenstanden i undervisningsopplegget gjer inntrykk av å vera i kontakt med fortida. Båten vert eit medium som fortel korleis fortida var. Ved også å bruka dei fiskereiskapane som ein nytta i fortida gjer dette samla sett at ein kan oppleve fortida på kroppen. Fortida vert sansbar her og no.

Hovudtanken i vårt opplegg er at elevane lærer om korleis båten, fiske og sjøen var livsviktig for folket som budde langs norskekysten før. Å få elevane til å kjenna dette slitet på kroppen på samme måte som folk i det tradisjonelle samfunnet gjorde, er vanskeleg. Men ved at elevane får å ro litt, være tålsame når dei fiskar, sitja roleg i båten og verta tilgrisa når dei sløyer fisk, finn dei i alle høve ut at folk før levde et heilt annleis liv enn kva me lever i dag. Dette er den forma for autentisitet som Wang vil kalle eksistensiell autentisitet. ”*Den eksistensielle autentisiteten handlar altså også om ei oppleving (...). Nærleiken til det ein ser, dei aktivitetane ein utfører, eller den situasjonen ein sjølv er i, er utgangspunktet for desse tilnærmingane*” (Mosaker 2000:51). Her er opplevinga elevane har av fisketuren vektlagt ut frå kva kunnskaper dei har på førehand. Elevane har fått vita at dette var måten ein levde på

før langs kysten, og då vil turen opplevast som ein smakebit av den ekte og autentiske kulturen på plassen dei kjem frå.

Kjensla av det ekte...

Problemstillingane som me har teke opp i dette kapitlet dreiar seg om konflikten mellom vern og bruk, og original versus nybygg. Våre konklusjonar er at i visse tilfelle kan det vere vel så godt for båten at han er i bruk utifrå eit vernesynspunkt. Ikkje berre kan det vere bra for båten, men ein ivaretek også andre aspekt knytt til båten.

”I tillegg til opplevelsesaspektet er det også andre verdifulle aspekter knyttet til bevaring gjennom bruk. Kunnskaper og ferdigheter knyttet til bruk og vedlikehold av fartøyet holdes levende, likeså eventuelle tradisjoner og skikker knyttet til den opprinnelige bruken av fartøyet” (Fartøyvern 1987 i Kielland 1994:10).

Eit anna aspekt er at i eit undervisningsopplegg slik som det me skisserar opp seinare, er det ikkje alltid nødvendig å bruke originale gamle båtar for å få ei oppleving av autentisitet. Kjensla av autentisitet kan vere like mykje knytt til situasjonen, opplevinga ein har av det ein gjer, som til at gjenstanden, i dette tilfelle båten, er original. Gjennom eigne kroppslige erfaringar vil eit publikum kunne få opplevingar som formidlar noko om fortida. Nybygde båtar kan vere like tenlege for å formidle kysten si historie og kultur. Difor treng ikkje konflikta mellom vern og bruk vere ei hindring for å ta båtar i bruk ved muséer.

Oppleveling og formidling

*Og når vinden var spak, fór om fjorden eg rundt;
Der eg rodde og rak som ein fiskande glunt.
Der eg leikande låg og meg vogga på våg
I den nattsol der nord.*^{iv}

Handlingsboren kunnskap

Frå langt tilbake og fram mot nyare tid har båten vore det som har bunde kystsamfunn saman. Båten var så og seie det einaste middelet til samferdsel, kommunikasjon med omverda og det daglege brød, livsåra i samfunn som elles aldri hadde funnest. Det å kunne bruke båten var ein dugleik som var livsviktig, og som ein byrja å tileigne seg så snart råd var. Etnologen Asbjørn Klepp skriv at i norske kystsamfunn lærde borna seg å segle så tidleg at dei sjølve meinte det ikkje var noko dei hadde lært, men noko dei kunne (Klepp 1988:13). Med andre ord var denne dugleiken så innarbeidd at det ikkje var mogleg å setje ord på han, han kunne berre formidlast ved å late ungane utføre handlingane i praksis.

Eit omgrep som dekkjer dette er handlingsboren kunnskap. I dette ligg det at det finst visse kunnskapsområde ein ikkje kan lese seg til eller studere frå utsida. Tvert om må ein delta i feltet, vere med og utføre dei konkrete handlingane for å kunne oppnå forståing. Den svenske kulturforskaren og etnologen Jonas Frykman skildrar denne prosessen i artikkelen “*Hvad folket gör men mera sellan säger*”. Her fortel han om korleis han, i samarbeid med ein nabo, skal hogge ned eit tre utanfor hytta. Etter mykje om og men spør naboen Frykman om han har tenkt å hogge tréet eller prate det ned. Uansett kor mange tilsynelatande gode teoriar Frykman har om den mest effektive hogstmetoden, veit naboen frå mange år med røynsle nøyaktig korleis det best kan gjerast, og han ser ikkje noko poeng i å overføre det til ord. Den einaste måten å formidle det på er ved å gjere det. (Frykman 1991:1)

Den same tankegangen kan overførast til båtbruken i dei gamle kystsamfunna. Ein lærte gjennom å handle. Slik fekk ein eit erfaringsgrunnlag som er vanskeleg å redusera til ord. Korleis er dette relevant i ein museumssamanheng? I og med at denne type handlingsboren kunnskap berre kan formidlast gjennom handling, er han også nærmast umogleg å stille ut. Dette har synt seg å vere ei utfordring for formidlingsinstitusjonar som i stor grad nyttar seg av tradisjonelle metodar som t.d. utstillingar. Men er det å gå på museum for å kikke på nokre

båtar for å forstå korleis fortida sine mennesker, kanskje berre eit par generasjonar unna, verkeleg levde? Kan ein redusere eit heilt livsgrunnlag til bilettekstar i ei utstilling? Er ein snartur inn i eit naust nok for å formidle kjensla av korleis det var å leve i eit kystsamfunn?

Kroppsleg erfaring som formidling

Den handlingsborne kunnskapen kan berre formidlast gjennom kroppsleg erfaring. Dette gjeld like mykje i dag som for hundre år sidan, det gjeld like mykje for skuleungar på museumsbesøk som det gjaldt for oldeforeldra deira når dei skulle ut på fiske. Difor kan eit undervisningsopplegg grunna på aktivitet og handling vere eit nyttig alternativ til den meir konvensjonelle utstillingsrunden når det kjem til å formidle kystkultur til born. Denne tanken finn me att i Wigdis Espeland sin artikkel "*Den tause kunnskapen: Ein gløymd dimensjon i etnologisk forskning?*":

“Dersom me tek på alvor tanken om at handverk først og framst er praktisk kunnskap som berre kan forståast fullt ut gjennom etteraping i handling, så får dette store konsekvensar for etnologi som vitenskap. Handlingsaspektet må koma i sentrum for forskning på ein ny måte når me skal dokumentera praktisk kunnskap frå fortida. Det vert ikkje nok å ta vare på gjenstandar og reiskapar eller hus. Men sjølve utøvinga av den praktiske kunnskapen må bevarast. Det kan då koma på tale å laga museum som tek vare på driftsformer eller handverk i like stor grad som me i dag tek vare på hus og gjenstandar.” (Espeland 1988:27)

Dette er ei problemstilling som i høgste grad er relevant med hensyn til formidling av kystkultur på museum. Sjølv sagt vil det krevja ressursar, som ofte er små eller ikkje-eksisterande i museumsvesenet. Dersom ein ser for seg eit opplegg der ein tar i bruk ressursar som kanskje ikkje er vanlege å bruke i slike samanhengar kan kanskje noko komme ut av det. Ein kan finne mykje kompetanse hos folk i nærmiljøet, det vera seg pensjonistar som kanskje har opplevd noko av den kvardagen ein ynskjer å formidle, lokale kystlag der tradisjonar blir heldt vedlike, eller andre ting. "*Av aktiviteter ellers ønsker ledelsen at man kan engasjere besteforeldregenerasjonen til å demonstrere gambinding, teiner og være med å lage tradisjonell mat osv. Man kunne ha et undervisningsopplegg hvor generasjonene møtes.*" (Bull 1997:54) Eit slikt opplegg vil ha verdi gjennom å rette fokus mot den kompetansen og kunnskapen som privatpersonar rår over. Det er også i tråd med målsetjingane for økomuseum om å ta i bruk lokale omgivnader.

Å oppleve historie...

Denne diskusjonen kring oppleving, kroppsleg erfaring og handlingsboren kunnskap søker å visa at desse aspekta kan vere svært nyttige hjelpemiddel for å formidle noko om fortida. Vi meiner at den tradisjonelle bruksbåten kan vere eit godt medium for å formidle kystkultur avdi ein då mobiliserar nettopp desse hjelpemidla. Morten Kielland seier det slik: "*Fartøyer i bruk kan dessuten i særlig grad sies å være egnet til å gjøre fortiden nærværende opplevelsesmessig, fordi de er gjenstander som krever fysisk arbeidsinnsats og beveger seg i et dramatisk element*" (Kielland 1994:10). Målet vårt er å belyse ei formidlingsform som kan fungere godt, som legg vekt på samarbeid og trivnad, og som kanskje kan vekke interesse for tradisjonsbåten hos eit nytt publikum.

Undervisningsopplegget

– den praktiske gjennomføringa –

Båten og båra

*Kom ban og ta i hajinna nu
så ska hainn bestefar og du
gå ned i støa førr å sjå på båra.
Hainn bestefar så lite vijnn
å bale meir med båten sijnn
så ligg der seglelaus og uten åra.
Og båra ho e farlig, og båra ho e god,
og båra dreg deg ujnner, og båra gjer deg ro.*

*Ja båten mijnn du banet mett,
du kan vel tru vi to har slett
oss fram så mang ein gong i storm og stilje.
Og leia stengt og seglet flengt,
vi heim oss vaijnn og støa fajnn,
og uversbåra bar seg stygt og ijle.
Og båra ho e farlig, og båra ho e god,
og båra dreg deg ujnner, og båra gjer deg ro.*

*Men sommars tid når båra blid
og kjælen smaug om kjø og baug
då kjent han bestefar sæ mjuk i sijnnnet.
Her kuinn eg meg og mine fø
med hus og heim og båt og stø-
og båresujll så vårt om alt her ijne.
Og båra ho e farlig, og båra ho e god,
og båra dreg deg ujnner, og båra gjer deg ro.^v*

Innledning

Vi har laget et undervisningsopplegg som vi tror og håper kan være en form for mal som kan brukes i formidlingen av tradisjonelt båtliv. Dette er ment som et utgangspunkt som skal være mulig å bruke langs hele kysten, men selvsagt med litt tilpasning til de lokale forhold. Undervisningsopplegget vi skisserer er primært beregnet for elever på mellomtrinnet i grunnskolen, men også her er det rom for tilpasninger. Vi mener at prosjektet kan brukes for både barne- og ungdomstrinn, i forbindelse med familiedager eller som et tilbud til turister. Dette er en formidlingsform som vi mener alle vil ha glede og nytte av.

Dette prosjektet er lagt opp som et samarbeid mellom museum, skole og tradisjonsformidlere. Med tradisjonsformidlere mener vi folk som har kunnskap om bruk av små tradisjonelle båter og som er i stand til å formidle denne kunnskapen. Dette kan være besteforeldre, medlemmer i kystlag, historielag eller husflidslag, museumsansatte eller andre ressurspersoner i lokalmiljøet.

Undervisningsopplegget er i utgangspunktet ment å skulle passe inn i en vanlig skoledag på 6 skoletimer. I tillegg er det lagt opp til en del forarbeid på skolen. Det er også lagt inn forslag til utviding av aktivitetdagen, slik at man lett kan bruke en hel skoleuke på prosjektet, noe vi vil anbefale for å øke utbyttet. Prosjektet er tverrfaglig, og kan trekkes inn i de fleste fag på skolen. Vi har tatt utgangspunkt i *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L-97)*, og har laget en liten skisse over hvordan prosjektet kan brukes i de ulike fagene.

Forslag til utviding av prosjektet finner du i tekstboksene. Det er opp til tradisjonsformidler å bestemme formen for formidlingen, spørsmålsformuleringene er bare ment som en skisse for hva som kan eller bør tas opp.

Forarbeid for skoleklassen

I “Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen”, heretter kalt L-97 eller læreplanen, blir ordene nærmiljøet og lokalmiljøet brukt ofte. Det er lagt opp til at hver skole og lærer selv kan tilpasse hovedpunktene i læreplanen til mulighetene i lokalsamfunnet som skolen ligger i. For eksempel er det som oftest vanskelig å få benyttet ski og skøyter ved kysten. Denne posten i L-97 kan da byttes ut med uteaktiviteter som er mere naturlig for de omgivelsene som de bor i, dette kan f.eks. være bruk av båt. L-97 legger vekt på at skolen er en aktiv del i lokalsamfunnet og samarbeider med andre som er en del av det. *“Kulturarven omfatter og dei kulturtradisjonar og det kulturgrunnlaget som er knytte til lokalsamfunna i bygd og by. Skulen må derfor dra nytte av nærmiljøet og lokalsamfunnet for å eksemplifisere, konkretisere og utfylle læreplanane for faga”* (L-97:61). Som satsningsområder for lokale samarbeidstiltak nevnes bl.a. *“samarbeid med eldre, lag og foreninger og kommunale instanser”* (L-97:333). På denne aktivitetdagen vil vi at elevene skal lære om en kulturtradisjon som er viktig både for lokal- og nasjonalhistorien. Men elevene skal ikke bare sitte på skolebenken og lære om dette, de skal ut i lokalmiljøet og lære om fortida gjennom handling.

Vi synes det er viktig at elevene har forkunnskaper før de kommer til aktivitetdagen. Det er mange måter å erverve seg disse på. Nesten alle fagene kan på en eller annen måte knyttes til prosjektet. Det blir da naturlig å bruke dette som temaorganisering (L-97:71) som binder sammen flere fag med utgangspunkt i samme tema. Dette kan igjen være utgangspunkt for f.eks et prosjektarbeid. Nedenfor er eksempler på hva elevene kan gjøre som forarbeid og eventuelt etterarbeid i forskjellige fag. Siden prosjektet vårt er ment på mellomtrinnet, så er alle henvisningene til læreplanen hentet fra mellomtrinnet eller de generelle delene av planen.

Det er en fordel om tradisjonsformidler kommer til skolen på forhånd som en del av forarbeidet, og kan bidra i undervisningen i ett eller flere av fagene. En del praktiske ting bør forberedes på forhånd. For å spare tid på selve aktivitetdagen bør f.eks. klassen deles opp i båtlag, bli informert om sikkerhet i båt og hva som skal skje den dagen klassen er på muséet.

Norsk

I følge L-97 skal man i norsk skrive sakprosaetekster, og da *“gjørne i tilknytning til andre fag”* (L-97:122). Dette er en fin måte å skrive om f.eks fiske, båtbygging eller fiskerbonden på. I 5. og 6. klasse er det lagt opp til at elevene skal gjennomføre et intervju (L-97:123). Dette kan da fint knyttes til prosjektets tema. Det er mange som kan intervjues, eldre folk eller medlemmer av kystlag som f.eks kan komme på besøk før aktivitetdagen. Skjønnlitteratur om kystkultur som passer til trinnet kan og trekkes inn. Kanskje fins det lokale sagn eller eventyr knyttet til sjø, båt eller fiske?

Samfunnsfag

Samfunnsfag består av historie, geografi og samfunnskunnskap. I historie skal man på mellomtrinnet ta for seg tiden mellom bronsealder og 1750. Båtene som brukes i prosjektet er ikke så gamle, men båtbyggeteknikkene har ikke forandret seg så mye fra den siste delen av denne perioden. Fiskerbonden har trolig eksistert i hele denne perioden. I geografi kan man se på kart og finne havner, fyr og skjær i området der de skal ut og fiske, og i samfunnskunnskap finne ut hvilke ressurser vi får fra havet i dag og hva det betyr for samfunnet.

Alle delene i samfunnsfag er flettet sammen, og det som er sentralt for alt er samspillet mellom mennesker og naturen.

“Samfunnsfaget byggjer gjennom heile skulegangen på nær kontakt og samhandling mellom skulen og lokalsamfunnet, og har som føresetnad ein omfattande bruk av døme og illustrasjonar frå nærmiljøet til elevane. Heimstaden er eit viktig utgangspunkt for å utvikle innsikt i samfunnet”
(L-97:176).

I dette faget kan man bruke sakprosasjangeren fra norsk, finne ut og skrive om forskjellige tema som f.eks. fiskarbonden, kystkvinnas, kulturlandskapet, navigasjon før og nå og hva båten har hatt å si for kystfolkets kontakt med fjerne land og folk.

Kunst og handverk

“I et samfunn i stadig endring gir møtet mellom kunst og arkitektur, design, kunsthåndverk og håndverk - fra fortid og nåtid, fra egen og andres kultur - viktige referanserammer for kulturell innsikt” (L-97:190). På aktivitetdagen får elevene møte naust, sjøhus og båter som er arkitektur og handverk fra fortiden, men som enda brukes i nåtid. På skolen kan man snakke om gamle handverkstradisjoner knyttet til kystkultur. Ellers så er kunst og handverk først og fremst et praktisk fag. Det fins mange muligheter til å lære om tradisjonelt handverk som har med kysten å gjøre, f.eks. lage øsekar, lære karding, spinning og toving eller besøke et lokalt båtbyggeri.

Natur- og miljøfag

“Oppleringar i naturen og nærmiljøet skal prioriterast høgt. Nøkkelord for mellomsteget er undring, kreativitet, systematiske observasjonar, forsøk og lære å sjå samanhengen mellom natur, samfunn og teknologi” (L-97:207). I 7. klasse skal man *“gjere feltarbeid og bli kjende med organismar som lever i vatn (...) og gjere seg kjente med næringskjeder i ferskvatn og saltvatn (...) og arbeide med eit utval pattedyr og fiskeartar i ferskvatn og saltvatn”*
(L-97:213).

Heimkunnskap

Under heimkunnskap i læreplanen står det elevene skal *“bli kjent med lokale skikker, mattradisjonar og klesdrakt/bunader”* (L-97:224). Her er det og mange muligheter. Hva spiste de før og hvordan smakte det? Hva hadde fiskeren på 1600-tallet på seg? Hva hadde kona hans på seg? Blant aktivitetene som er skissert nedenfor har vi en tekstboks med forslag for fordypning om mattradisjonar.

Kroppsøving

I læreplanen under kroppsøving er det mange punkt som er relevante for dette opplegget. Her er noen utdrag. *“Ut fra eit livbergingssynspunkt har aktivitetar i naturen og spesielt i vatn, ei særstilling i skulen. Denne aktiviteten legg eit grunnlag for å ferdast trygt i naturen”* (L-97:264). *“Elevane skal få opplevingar i naturen og lære om samspelet mellom menneske og natur før og no”* (L-97:270). *“Tilegne seg kunnskap om og få røynsle i kva dei skal gjere dersom ulykka er ute, til dømes i fjellvit, sjøvit og fyrstehjelp”* (L-97:270). *“(…) gjennom turar og opphald i naturen utvikle evna til å oppleve, tolke og forstå teikna i naturen, til dømes vêrteikn, maurtuar og elveløp”* (L97:270). *“(…) bli kjende med lokale tradisjonar knytte til naturen”* (L97:272). *“I opplæringa skal elevane gjennom opphald i naturen bli kjende med lokale naturbrukstradisjonar som til dømes jakt, fiske, tømmerfløting”* (L-97:272). Temaet kystkultur og båtbruk flettes ganske mye inn i både samfunnsfag, norsk og naturfag. Dette understreker at temaet er godt egnet til et tverrfaglig prosjekt. Kroppsøvingsbiten får de egentlig på aktivitetsdagen, men det er selvfølgelig mer lærerikt hvis klassen tilbringer flere dager ved sjøen. Sjøvett og fyrstehjelp er en ting som elevene må lære litt om før de får lov å gå ombord i båten.

Forarbeid for muséet

For muséet vil det være en fordel å ha flere tradisjonsformidlere som en kan veksle på. Ta kontakt med kystlag og andre tradisjonsformidlere som skal være samarbeidspartnere i god tid før aktivitetsdagen. Kanskje det kan være lurt å ha eit felles planleggingsmøte for museet, skolen og tradisjonsformidlerne?

En del av det praktiske må forberedes av muséet dagen i forveien. Dersom man setter ruser, teiner eller garn dagen før, er man forhåpentligvis sikret litt fangst. I tillegg må båter, redningsvester, fiskeutstyr og annet utstyr som skal brukes i løpet av dagen gjøres så klart som det ville vært dersom det var i daglig bruk.

Huskeliste for utstyr:

Bøtter, sjøkikkert, fiskekiste, kokekar, kniver til sløyning (evt. at elevene har med egen), fjøler og kokeplate eller bålplate.

Men hva med sikkerheten da?

At sikkerheten i et slikt opplegg må ivaretas sier seg selv. Det beste er om elevene har fått orientering på forhånd om at sikkerhet er viktig og at alle har et ansvar for sikkerheten. Sjøveisreglene krever at det skal være et stykk godkjent flyteplagg per person ombord i båten. Men elevene bør ha redningsvesten på hele tida mens de er på sjøen. At de voksne også må ha redningsvest på seg sier seg selv, her handler det om å være et godt forbilde. Samtidig må båten selvsagt ha det som behøves av utstyr for å bli øst tom for vann.

Når man er i ferd med å sjøsette kan en få formidlet litt om hvordan man skal oppføre og forflytte seg ombord. Elevene kan da gå ombord og få føle seg litt fram. Om en velger å gjøre dette halvveis nede i støa eller med akterenden av båten flytande er valgfritt. Det viktige er at elevene har prøvd hvordan det er å være ombord før en legger utpå. Siden båtene er såpass små er det jo viktig at elevene forstår at alle ikke kan stå på samme siden av båten samtidig og at en må trå litt forsiktig i båten. Et gammelt mål på hvor stabil en båt var, var at båten skulle kunne tåle at to voksne menn stod på mastetofta helt ut mot ripa utan at båten tok inn vann. Vi ser det som viktig at elevene kjenner til hvor mye båten faktisk tåler, uten at de dermed trenger å teste grenser her.

“ Vi har ungene med på sjøen. På en dekksbåt er det alltid eit mas med å sjå til at dei ikkje tumlar over rekka. I dei opne båtane er dei nedi. Det er liksom ikkje noko rekke å falle over. Båten er forma slik at det fell unaturleg å balansere seg ut over ripa. Vi har opplevd at dei små har leika med å kaste både klede og det som verre er på sjøen, men vi har ikkje hatt fall overbord.” (Godal 1992:8)

Men dersom uhellet likevel skjer da? Elevene må ha kjennskap til hva de skal gjøre dersom noen skulle være så uheldig å ramle i sjøen. At redningsvesten hjelper dem til å holde seg flytende, at vannet i starten kjennes ekstra kaldt, men at det kommer seg litt etter litt. At man må bli værende med båten og at det ikke er noen grunn til å få panikk. Et tips til læreren kan være at det uansett er lurt å ta med et ekstra sett med tørre klær i noenlunde passende størrelse.

Tidsplan

Siden det er lagt opp til at tradisjonsformidler skal legge opp formidlingen rimelig fritt, er det vanskelig på forhånd å disponere tiden nøyaktig. Trolig vil en oppleve å komme i tidsnød i forhold til å gjennomføre dette innenfor rammene av en 6-timers skoledag. Som tidligere nevnt anbefaler vi å sette av mer tid til dette enn en enkelt skoledag. En løsning kan være å dele klassen i to og la den ene gruppa være på sjøen den ene dagen og den andre gruppa på selve muséet og så bytte om dagen etter, men dette får være opp til hver enkelt lærer og muséum å avgjøre.

09.00 Ankomst til muséet. Forberedelser i naustet. Sjøsetting av båter.

09.40 Båtene er sjøsatt, lasting av utstyr. Avreise til fiskeplassen.

11.00 Første båtlag returnerer til lands og andre båtlag drar ut.

Første båtlag startar å tilberede fisken.

12.30 Andre båtlag kommer tilbake, landsetting av båtene, sløyning av fisk, rydding.

13.00 Spise fangsten.

13.30 Avslutning og avreise.

I naustet

- Hvorfor står båten i naustet i stedet for å ligge på sjøen?
- Hvor skal nygla være?
- Hvordan sjøsetter vi båten?
- Hva trenger vi av utstyr på fisketuren?
- Hvor i båten skal dette utstyret plasseres/lastes?
- Hva er i naustet? Krakker, lunner, garnoppheng og fiskeutstyr.

Muligheter til utviding:

Hvordan fungerer naustet? Hvorfor er naustet så luftig? Hvorfor er det lunner i og utenfor naustet? Hva er avgjørende for hvordan og hvor en plasserer naustet i landskapet?

Peke på at utstyret til båten er lagret ute av båten, oppstilte tiljer for å tørke båten i bunnen. Naustet som multifunksjonshus: lager, arbeidssted, redskapslager og lekeplass.

I støa

- 3-5 barn i hver båt + tradisjonsformidler
- La elevene gå ombord enten i støa eller halvveis på vannet
- Hvordan plasserer vi oss i båten?
- Hvordan ror vi i takt? (bruke telling eller sang)
- Hvor fort skal vi ro?
- Hvordan stopper vi båten?
- Hvordan snur vi båten?
- Hvordan holder vi kursen når vi ikke ser framover?
- Hvorfor kommer det vann inn i båten?
- Hvordan øser vi båten?

Muligheter til utviding:

Hvordan fungerer støa? Hva er lunnene laget av og hvordan er de plassert?
Er det flo eller fjære og hvilke konsekvenser får det? Hvilke dyr og planter lever i fjæra?

Hva slags klær trenger vi å ha på oss? Hvordan ser skyene ut og hva kan de fortelle om været?

På fiskeplassen

- Hvordan vet vi at fiskeplassen er akkurat her?
- Hvordan tar vi ut et méd?
- Hvorfor holder fisken seg på akkurat disse fiskeplassene?
- Når biter fisken?
- Hva slags fisk får vi med hva slags redskaper?
- Skal vi bruke garn, ruse, teine eller dorg?
- Hvordan tar vi garnet ombord?
- Hva slags fisk har vi fått?

Muligheter til utviding:

Hvordan tar man fisken ombord? Hva tid av året smaker de ulike fisketypene best? Hvordan er forholdene på bunnen her? Hvordan virker kreftene strøm og vind på båten? Hvorfor kommer måkene her nå?

Bakgrunnen for stedsnavnene. Sanger om livet på og ved sjøen. Om gammel folketro og forestillinger: hva kunne man si ombord i båten og hva måtte en tie om?

Tilbake på land

- Hvordan legger vi inntil?
- Hvordan fortøyer vi båten?
- Hva tar vi ut av båten?
- Hvordan tar vi båten inn igjen i naustet?
- Hvordan setter vi båten i fra oss inne i naustet?
- Hvordan sløyer vi fisken?
- Hvordan greier vi garnet?
- Få alle redskapene tilbake på plass i naustet

Muligheter til utviding:

Knuter og fortøying, garnbøting. Båtstell: pussing, tjøring og klinking.
Hva er hva inne i fisken og hva har fisken spist i dag?

Hvilke andre ressursar enn fisk kunne man utnytte i havet?

Matlaging

- Hva har vi fått av fisk?
- Hvordan kan vi tilberede maten?
- Hvordan ser vi på fisken om den er fersk?
- Hvordan skal fisken deles opp?
- Hvorfor er fisk sunt?
- Hvilken rolle spiller fisk og sjømat i kostholdet vårt i dag i forhold til tidligere?
- Smaker fisken bedre når vi har fisket den selv?

Muligheter til utviding:

Ulike tillagingsmåter - steiking, koking, røyking eller grilling.
Ulike konserveringsmåter - salting, røyking, tørking, raking og graving
Hva annet enn mat kan havressursene brukes til?

Hvordan kan vi gjøre opp ild uten fyrstikker og hvordan brenne bål på en forsvarlig måte?
Ulike måter å tilberede fisken på bålet

Lokale mattradisjoner og lokale syn på fisk – hva brukte en og hva var ufisk?
Hvor viktig har fisk vært som eksportvare? Fiskerinæring før og nå.

Røde tråder underveis

- Kjønnrollemønstre i fiskerbondekulturen
- Barns rolle i kystkultur før og nå
- Sangtradisjoner
- Folketro og forestillingsverden
- Økonomiske, kulturelle og politiske trekk
- Miljøvern og ressursbruk
- Sikkerhet, vær og vind
- Viktigheten av samarbeid

Praktiske råd

Det er slett ikke alle muséer som har båter som kan brukes til et slikt prosjekt. Derfor foreslår vi at det opprettes kontakt med for eksempel et kystlag eller privatpersoner som disponerer tradisjonelle båter, og eventuelt kan låne dem bort. Båtene bør være små tradisjonsbåter av lokal type. Benevnelsen færing peker på hvor stor båten er, at den har fire årer, at den er *færrøing*. Båter av en slik størrelse ble brukt av så godt som alle i kystsamfunnet. Den kunne ungene dra ut og fiske i, den rodde kystkvinnene til handelsmannen i og færingen ble blant annet brukt til å frakte høy, ved og sauer i. Færinger i lokale varianter var også den vanligste båten for fiskerbonden. Det er stor variasjon i størrelse på tradisjonsbåtene. Tradisjonsformidleren må avgjøre hvor mange elever det er plass til i hver båt. I de fleste færinger (to- til treroms båter) vil det være plass til en voksen og tre til fem elever. Det er best om gruppene fordeles slik. Med mer enn fem elever per tradisjonsformidler blir det vanskelig å ivareta den gode kommunikasjonen som er nødvendig både for læringa og for sikkerheten i båten. Med opptil fem elever i hver båt må en vanlig skoleklasse deles i minst 5-6 grupper eller båtlag. Fiskeutstyr som teiner, snører og garn kan lånes eller leies. Redningsvester lånes ofte ut på brannstasjoner. Kystlag eller båtforeninger kan også forespørres.

Avslutning

*Hvad have vi andet, her bygger og boer,
End søge vor Føde med angel og Snor
Og pløye de Bølger hin gromme?
Og skulle du Herre forkorte din Hand,
At stænge Skrei-Torsken og Fisken fra Land,
Da lagdes vi hastelig øede.
Vi har ey at lide på Most eller Viin,
Her findes ey heller Sølv-Biergene fiin,
Os mangler Guld-Gruven den røde.
Vort Land er ey heller et Canaan sød,
hvor Marken med Melk og med Honning omflød
Her findes ey Druer at plukke;
Ney! Fisken i Vandet, det er vores Brød,
Og miste vi hannem, da lide vi Nød,
Og jammerlig nødes at sukke.^{vi}*

Nå har vi aktualisert spørsmålet om bruk av tradisjonsbåt på flere måter. Vi har som nevnt hatt som målsetting å argumentere for økt bruk av båten på museer ved kysten. Derfor har vi gått inn i en del av problemene som museet møter i konflikten mellom vern og bruk. Vi har drøfta hva som skjer med båten når den havner på museum og viktigheten av autentisitet.

Konklusjonen vår på dette er i korte drag at båten i mange tilfeller har godt av å bli brukt og at spørsmålet om båten er ny eller gammel ikke er det viktigste når formidling og opplevelse er målet.

Kroppslig erfaring og handlingsbåren kunnskap er to begreper som dominerer oppgavens neste del. Her har vi forsøkt å sette fingeren på hvorfor vi mener at nettopp å bruke båten er så viktig i formidlingen av kystkultur. Opplevelsen er et viktig redskap når man vil komme nær fortida. Gjennom kroppslige erfaringer får man innsikt i en kunnskap som ikke rommes i noen lærebok eller i en utstilling. Gjennom arbeidet med oppgaven dukket det opp tanker som vi ikke har kunnet diskutere nærmere. Begrepet handlingsbåren kunnskap strekker kanskje ikke til som verktøy: Når skal en slakke ut på seilet så båten unngår å ta inn vann, hvordan vet en at åra slutter å knirke i keipen om en slår litt vann over, hvordan slå et halvstikk fort når det trengs? Alt dette er erfaringer som må oppleves og læres om en skal vite det. Kroppslig praksis må kombineres med kunnskap. Hva kaller vi dette? Taus kunnskap har vært på banen, handlingsbåren kunnskap likeså. Evne, mestring, ferdighet, vi kan kaste fram mange forslag uten at vi helt klarer å fange det i ordene. Kanskje er dette symptomatisk? Kanskje ligger det i sakens natur at et slikt kroppslig/mentalt erfaringsgrunnlag ikke kan formuleres så godt skriftlig. Å knipse et bra foto, å få deigen til å heve seg, å skyte en ball i mål; hva skal en kalle dette? Er det kunnskap, evner eller er det kunst?

Siden dette er en oppgave i kulturfaglig formidling, har vi også gjort plass til et praktisk opplegg for nettopp bruk av båt på museum. Undervisningsopplegget er ment som et utgangspunkt for lærere og museumsansatte. Aktivitetsplanen formulerte vi i spørsmålsform, fordi vi ikke ønsker å detaljstyre formidlinga. Det skal være opp til tradisjonsformidleren å forme formidlinga som han ønsker. Vi har lagt inn noen råd om forberedelser for både skoleklassen og muséet. Ved hjelp av læreplanen har vi illustrert undervisningsoppleggets tverrfaglige muligheter. Til muséet har vi gitt et par råd som kan lette utformingen av et slikt prosjekt.

Vårt mål med dette er å bidra til at båten får en mer framtredd plass i museumshverdagen som aktør i formidlingen. Vi vil at flere skal få opp øynene for båtens betydning i det tradisjonelle samfunnet, og at kunnskapen om båtbruken ikke skal gå i glemmeboka. Vi håper at både museumsansatte og lærere vil ta i bruk vårt opplegg, og at det fører til at både unge og voksne får erfare gleden ved å være på sjøen i tradisjonelle båter.

Tilslutt:

Kvar kan eg som lærar få vita meir?

Kven tek vare på kunnskapen om tradisjonell båtbruk og kvar kan eg gå dersom eg ynskjer å få meir info og etablera kontaktar? Her er nokre adresser, nettadresser og telefonnummer som kan vera nyttige.

Hos Forbundet Kysten kan du få tips om hva som finnes av lokale kystlag. Forbundet har lokallag langs hele kysten:

Forbundet Kysten

Skur 28, Nordre Akershuskai

0150 OSLO.

Tlf. 22 42 42 82, fax. 22 41 53 15

www.kysten.no

forbundet@kysten.no

Kystmuséet i Øygarden

Ovågen, 5337 RONG.

Tlf. 56 38 50 50, fax. 56 38 50 51

www.kystmuseet.com

Museumsnett

Her er alle muséa i Norge samlet på en nettside, der du kan finne adresser og annen nyttig informasjon:

www.museumsnett.no

Om forfattarane:

[Elisa Kolle](#) er 25 år og kjem frå Fusa. Ho har vakse opp i eit miljø der båten er ein naturleg del av fritida. Fekk for alvor smak på tradisjonsbåtar og segling på Fosen Folkehøgskule der ho gjekk seglelinja, som inkluderar ein månadslang tur til Lofoten med fembøring og bruk av diverse småbåtar. Har sidan segla privat og i regi av Bergen Kystlag. Ho har studert kulturvern og kulturformidling grunnfag, etnologi grunnfag, engelsk mellomfag.

[Gunhild Rikstad](#) er 23 år og kommer fra Steinkjer. Hun har vært mye i robåt gjennom oppveksten. Skoleåret 97\98 gikk hun på Fosen Folkehøgskole, der hun har seilerfaringen sin fra. Nå er hun aktiv medlem av Bergen kystlag. Hun har drevet med tradisjonsformidling på Stiklestad Nasjonale Kultursenter i fire sesonger. Ved Universitetet i Bergen har hun studert etnologi og arkeologi.

[Erika Søfting](#) er 23 år og kommer fra Kjerringøy i Bodø kommune. Hun har vokst opp ved og på havet. Hun har seilt nordlandsbåt i 6 år, og ble sommeren 2000 andelseier i den nybygde Nordlands- fembøringen ”Kjerringøy”. I åtte sesonger har hun jobbet som omviser ved Kjerringøy Gamle Handelsted, og har prøvd å formidle kystens historie etter beste evne. Ved Universitetet i Bergen har hun studert etnologi, religionsvitenskap og arkeologi.

[Kjell Magnus Økland](#) er 24 år og frå Tysnes og av sjømannslekt. Han har vore mykje i båt gjennom heile barndommen. 12 år gammal byrja han å segle, fyrst optimist-jolle og etterkvart meir og meir Oselvar. I dei seinare åra også andre jolletypar samt tur- og havseglarar aktivt i regattasamanheng. Han er i ferd med å ta kystskippersertifikat og har drive med segloplæring i Båtlaget Njord/Tysnes på mellom anna seglarveka, som båtførar i BSI/Seiling og som seglinstruktør i Askøy Seilforening. Han har studert mediekunnskap delfag, kultur- og tradisjonsformidling delfag, kulturvern og kulturformidling grunnfag.

Tilbakemelding

Me som har arbeidd med dette set stor pris på å få høyra om erfaringar hjå folk som har teke undervisningsopplegget i bruk. Me set pris på både ris og ros. Send tilbakemeldingar til:

Kjell Magnus Økland

kjellmag@gmail.com

95 04 67 39

Kjeldeliste

Skriftlege kjelder:

- Ask, Øyvind 2001 De har godt av å slite litt. *Bergens Tidende* 24. september 2001
- Bull, Hege Sofie 1997 *Kystkulturen på museum i Øygarden og på Korpo*
Hovedfagsoppgave i etnologi ved Universitetet i Bergen
- Christensen, Arne E. 1992 *Gamle norske trebåter*. Grøndahl og Dreyers Forlag AS. Oslo
- Espeland, Wigdis J. 1988 Den tause kunnskapen: Ein gløymd dimensjon i etnologisk forskning? I *Människans yttre – kulturens spegel. NEFA-Nordens 15:e fältseminarium*, Åbo
- Frykman, Jonas 1991 What people do but seldom say. I *Ethnologia Scandinavica*
- Godal, Jon Bojer 1992 Kystliv, ei mangfeldt utfalding. *Friluftsliv. Ny giv eller truet aktivitet? Miljøtema* Miljøverndepartementet, Oslo
- Kielland, Morten 1994 *Redningseskøyta Colin Archer – et seilende kulturminne Bevaring ved bruk; bruk eller forbruk av kulturminner?* Semesteroppgave i museumsvitenskap, Universitetet i Oslo
- Klepp, Asbjørn 1988 Erfaringskunnskap – forholdet mellom læring og forståelse. *Dugnad 2-3/1988* Oslo
- Kysten Forbundet Kysten sitt medlemsblad, årgangane 1999-2001, ymse artiklar
- (L-97) Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement, 1996 *Læreplanverket for den 10-årige grunnskulen*. Gran Grafisk A/S Oslo
- Mosaker, Lidunn 2000 *Tidsmaskina. Fortidsoppleving i virtuell verkelegheit*.
Universitetet i Bergen: Hovedfagsoppgave i kulturvitenskap, studiegrein etnologi.
- Oselvarklubben 2000 *Klassereglar for Oselvaren brukt som regattabåt*

Munnlege kjelder:

- Björg Christophersen, styrar Kystmuséet i Øygarden
- Torgeir Evjen, leiar Fjell Kystlag
- John Einar Hovemoen, Bergen Kystlag
- Randi Storaas, formidlingsansvarleg Hardanger Fartøyvernssenter
- Rasmus Teigland, leiar Tysnes Kystlag
- Tore Økland, lærar ved Uggdal Skule

Biletkjelder:

Side 1	Kjell Magnus Økland, 2001
Side 3	Eldjarn, Godal 1988, <i>Nordlandsbåten og Åffjordsbåten</i> , bind I, side 89
Side 4	Bjørg Christophersen, 2000, heimesida til Kystmuséet i Øygarden
Side 6	Arne Emil Christensen, 1992 <i>Gamle norske trebåter</i> . Oslo
Side 10	Kjell Magnus Økland, 2000
Side 14	Terje Rakke <i>Kysten</i> , Forbundet Kysten sitt medlemsblad nr 2/2000
Side 16	Eldjarn, Godal 1988, <i>Nordlandsbåten og Åffjordsbåten</i> , bind I, side 133
Side 18	Fotograf ukjend, frå heimesida til Karlsvika Naturskule
Side 20	Fotograf ukjend, <i>Kulturhistorisk Vegbok for Hordaland</i> s 231, 1993
Side 21	Arne Emil Christensen, 1992 <i>Gamle norske trebåter</i> . Oslo
Side 22	Knud Knudsen, UBB-KK-1318-1688, Billedsamlingen UBB
Side 23	Kjell Magnus Økland, 2000
Side 24	Bengt Wilson A/S, 1992 <i>Mat for alle</i> . Århus, Danmark
Side 25	Kjell Magnus Økland, 2001
Side 26	Fotograf ukjend, frå heimesida til Herøy Kystmuseum
Siste side	Kjell Magnus Økland, 2001

ⁱ Ivar Aasen, *Nordmannen*

ⁱⁱ Ivar Aasen, *Nordmannen*

ⁱⁱⁱ Bjørg Dalsgård, *Den gamle robåten*

^{iv} Elias Blix Å, *eg veit meg eit land*

^v Mary Pettersen, *Båten og Båra*

^{vi} Petter Dass, *Svømmende Dyr i det Nordlandske Hav*